

Bakacsi Ernő

A legvidámabb barakk felé

TALPONÁLLÓK

Az idős ember nem mindig a jövőre gondol, néha eszébe jut a múlt is. Ilyenkor – hangulatától függően – elemzi az eltelt időt. Viszonyít. Hogy volt akkor, mi van most, merre haladt a világ. Haladt-e egyáltalán? Aztán beszél erről a gyerekeivel, unokáival. Azok meg talán el sem hiszik, öreg már a papa, rosszul emlékszik – gondolják. Hihetetlen a harminc évvel ezelőtti valóság is, hát még a hatvan éve történtek. Történelem már az. Azt pedig – mármint a történelmet – óvatosan kell kezelni, mert sokan másképpen értékelik, elemzik, írják meg a történészek. Érdekes gondolatok ezek, különösen, ha egy ember életében történtek.

Az ötvenes évek végéről, az '56-os forradalom utáni évekről írok. Ezeket az éveket nevezték a Kádár korszak konszolidációjának. Néhány szót az akkori világról, a magyarországi életéről.

Egyetemista voltam ekkor, és 320 forint volt havonta az ösztöndíjam. A magyar átlagkereset 1500 forint volt, a kétezer forintos fizetés már szép jövedelemnek számított, de sokak fizetése nem érte el az ezer forintot sem.

A menzán reggelit és ebédet fizettem be, de a reggeli befizetését hamarosan elhagytam. Korán kellett kelni, rohanni a menzára, hogy az első előadásra idejében odaérjek, azért, hogy a teának nevezett barna lötyöt és egy karéj kenyeret valamilyen feltéttel megegyek, amitől még éhesebb lettem. A későbbiekben a reggelit és a vacsorát elsősorban az otthoni „ellátmányra” alapoztam. Hozzávetőleg havonta látogattam haza és ilyenkor hazaival megpakolva jöttem vissza. Néha jött a fedeles kosár is, benne szalonna, néha kolbász, alma, sós sütemény vagy kalács. Egyetemi éveim alatt annyi szalonnat ettem, hogy utána hús évig rá sem néztem, nemhogy fogyasztottam volna. Már régen más a helyzet, a szervezetem „igényli” is a szalonnat. Persze adódott olyan alkalom, amikor étteremben étkeztem. Vagy ünnepeltem valamit, esetleg más választás nem lévén, kényszerültem erre. Nem mindig hagyományos étterem volt, hanem egyszerűbb, a legolcsóbb. Kifőzde. Most gyors étteremnek nevezik, akkor talponállónak hívta a nép. Persze a gyors étterem és a talponálló színvonalát össze sem lehet hasonlítani. Több volt ilyen a városban. A leghíresebb, hírhedtebb a Nyugati pályaudvarnál lévő Ilkovich volt. Ezt csak hallásból ismertem, nem voltam benne, mert az '56-os harcok alatt annyira megrongálódott, hogy lebontották. Itt hamar elcsattant egy-egy pofon, esetleg villant a kés, és hölgyek is árulták bájaikat. A pesti alvilág törzshelye volt az Ilkovich. A többi szolidabb volt, nem volt veszélyes. Én a Móric Zsigmond körtéri talponállót ismertem, oda tértem be néha egyedül vagy a barátaimmal.

Miért nevezték ezeket a büféket, étkezőhelyeket talponállónak? Azért, mert nem volt benne asztal, nem lehetett leülni. A falra és az oszlopokra deszkalapokat szereltek, amelyre rátették a tányért, a poharat és állva fogyasztottál. Ételt és italt is lehetett kapni. A helyiség, amit láttál, a következőképpen nézett ki. Az ajtón belépve balra volt a pénztár, előtted a kiszolgáló pult a kínálattal, a szabad hely berendezve az említett „asztallapokkal”. A pénztárnál meg kellett venni a megfelelő bilétát, amire kiadták a megvásárolt ételt, italt. Ételből a kínálat a következő volt, függve az évszaktól is. Káposzta, krumpli, tök, bab, spenót, sárgarépa főzelék, grízés mákos, káposztás, túrós tészta és valamilyen pörkölt féle, de ez nem mindig. Egy adag főzelék kettőötven-három forintba került, a kenyeret külön kellett venni. A bilétával sorba álltál és egy tányéron megkaptad, amit befizettél, hozzá egy kanalat. Ha szimpatikus voltál, vagy jókedve volt a kiszolgálónak, csurgatott némi zsírt a főzelékedre. Aki feltétet is vásárolt, kapott a főzelékére néhány húsdarabot. Aztán a tányérral odaálltál valamelyik falra szerelt deszkához és megetted.

Már ez is említésre méltó, de nem ezért írtam le. Ittas, részeg ember nem nagyon akadt itt, azok még alacsonyabb osztályú kricsnikben itták le magukat. Mindig akadt bámészkodó, lődörgő alak, jól öltözött is akadt köztük. Ezek csak álldögáltak és figyeltek. Ha valaki tányérján akadt némi maradék – jól lakott már az illető, vagy annyira nem ízlett neki, hogy nem fogyasztotta el mind – ott termett egy ilyen „lődörgő” és befalta. A mások által használt kanállal, a maradék, a moslékba szánt ételt, habozás nélkül megette. Egyszer hozzám is odalépett egy ilyen ember és nagyon szerényen ezt mondta: fiatalember, ha hagyna két kanállal...

CSILI

Ha jól emlékszem, Pesterzsébeten van ez a kultúrház. A tisztességes nevét nem is tudom, mert a Csili becenév. Így hívja a környék, sőt egész Budapest, ha erre az intézményre gondol, beszél róla. A Csili ma is élő, létező, kultúrát szolgáló épület. Én 1957-ben voltam benne először és utoljára. Messze volt a lakhelyemtől, ismerősöm sem volt arra, nem is hallottam addig róla. Hogy mégis meglátogattam, annak egy kislány volt az oka. Antal nagybátyám feleségének, Irma néninek volt valamilyen rokona, akik Pesterzsébeten laktak, és éppen volt egy eladósorban lévő lányuk. Irma úgy gondolta, hogy mi éppen jók leszünk egymásnak, összehoronál bennünket. Nem veszíthetek semmit, ha megismerem azt a lányt – gondoltam –, és elmentem a Csilibé, ahol az ismerkedésnek meg kellett történni.

Rövidre fogom a történetet. Megismerkedtünk, szinte egész este vele táncoltam, de annyira nem tetszett a lány, hogy többet nem találkoztam vele, de a Csilinek sem mentem még a környékére se. Őszintén szólva, a Csili sem tetszett. Óriási

bálterme bizony kopott volt, megviselt. A környék munkás ifjúsága odajárt szórakozni, megtelt a terem akkor este is. De nem ezért írom le ezt a magánéleti epizódot, ez nem érdekes, de a befejezés igen.

Az embernek egy éjszakai szórakozás közben akadnak szükségletei, pisilni kell. Akkor a Csiliben a férfi piszoár két oldalt a padozat szintjébe vágott vályú volt. A vályút és a falat kátránnyal kenték be, a termék így folyt el. Ez a vályú vagy öt méter hosszú volt, tehát hat-nyolc ember is végezhetette egyszerre a dolgát, anélkül, hogy zavarták volna egymást. Miután a bálterem tele volt, a piszoárban is nagy volt a forgalom. Amikor én ott voltam, akkor is tartózkodott ott nyolc-tíz legény. Végzem a dolgom és látom, hogy két fiatalember pisztolyról beszélget, de nemcsak beszél, mutatják is egymásnak a fegyvert.

Azonnal leesett a tantusz, addig nem is gondoltam erre. Jó lesz vigyázni a számra, hogy kinek mit mondok, miről beszélek, mert a helyiség tele van besúgóval, titkos rendőrrel. Itt mindenki fiatal munkás, értelmiségi kevés akad. A „Munkáshatalom” örködik a munkásai felett, nehogy mást merjenek gondolni, pláne mondani, mint amit a párt megszabott.

ÉBEREK A KÁDÁR FIÚK

A forradalom leverése után az egyetem 1957 februárjában nyitotta meg a kapuit. Kíváncsian tekingettük az évfolyamtársakat, ki hiányzik? Akit nem látunk, vajon mi történt vele? Elesett a harcokban, vagy külföldre menekült? De nem kérdeztük, nem volt tanácsos, nem ismertük még annyira egymást. Nem lehetett tudni ki mit gondol, mit érez. Naivságunk mellett azért óvatosak is voltunk, tudtuk, milyen volt a Rákosi rezsim. Nem árt az óvatosság, a régi elvtársak vannak itt, még ha mást mondanak is. Nincs ÁVO, de van munkásőr, és ezek sem bizalomgerjesztő legények. Nem mindenki volt ilyen meggondolt. Ha nem is dicsekedett vele, de nem is tagadta le H. G. harmadéves hallgató, hogy ő fegyverrel a kezében harcolt. Szimpatikus gyerek volt, a forradalom előtt is beszélgettünk. Most, hogy találkoztunk, feltűnt nekem, hogy nagyon rövid a haja. Ebben az időben többen szakállt növesztettek, néma tiltakozás volt ez, kiállás a forradalom mellett. Így még feltűnőbb volt ez a frizura, rá is kérdeztem, hogy miért vágatta le a haját. Meglepett a válasza. Fegyveres harcokként fogták el az oroszok, és szerencséjére nem végezték ki, hanem az elfogottakat a Szovjetunióba vitték, de előtte mindenkit kopaszra nyírtak. Elmondása szerint már Kijevnél jártak, amikor visszahozták őket Magyarországra. Valószínűleg akkor is úgy jár, ha senkinek nem mondja el a forradalomban viselt dolgait, de azért ez mégis túl bátor, meggondolatlan közlés volt. Ugyanis H. G rövidesen eltűnt. Én soha nem láttam többé.

B. Zoltán adjunktus volt a Növénytan Tanszéken. Tehetséges ember hírében állt és emellett szimpatikus egyéniség volt. A mi csoportunk hozzá tartozott, így nemcsak oktatóként ismertem, emberként is. Osztottam a róla terjengő pozitív híreket. A forradalom alatt ő volt az egyetem fegyveres csoportjának a vezetője. Tudtommal tevékenységük abban merült ki, hogy a ferihegyi repülőtérre beérkező szállítmányokat biztosították és őrizték az egyetem vagyonát. A Tanulmányi Osztályról elhozott káderlapokon kívül még egy ceruza sem tűnt el az egyetemről. Megvédték az értékeket. Az adjunktus úr még az 1957-es júniusi vizsgák idején is a tanszéken dolgozott, de szeptemberben, az új tanév kezdetekor már nem volt ott. Évekig volt börtönben és szabadulása után a Fűvészkert segédmunkása lett. Egy értelmiségi, egy ragyogó koponya, aki kitüntetést érdemelt volna, mert védte az egyetem vagyonát! De hát nem, fegyvert fogott a Rákosi rezsim ellen, melyet – legalábbis látszólag – Kádár is elítélt.

MEGFÉLELMÍTÉS

Ötven éve végeztünk az egyetemen, arany diploma átadására szólta a meghívó. Gyülekeztünk, nézegettük egymást. Volt, akit azonnal beazonosítottunk, és volt, akire rákérdeztünk: te ki vagy? Mert bizony előfordult, hogy az egykori „egy bélű” legény, jelentős pocakot viselt. Volt örvendezés, nevetés és persze visszaemlékezés. Az évfolyamnak több mint a fele már égi mezőkön tevékenykedik. Emlékezünk róluk és bizony nem mindig egyeznek a vélemények egy-egy volt társunkról. Nem vádaskodunk, betartjuk az illetet, hogy az elhunytól vagy jót, vagy semmit. De hát kicsúszik egy-egy megjegyzés, fájó emlék.

Túl vagyunk a hivatalos részen, állófogadáson kis kört alkotva beszélgetünk. Szóba került az egyik fiú, aki igen aktív KISZ tag volt, később az egyetemen jelentős funkciót is betöltött, de már magához szólította a Teremtő.

Váratlanul H. Ági szólal meg: – Nekem egyszer szólt, hogy menjek be a kolégiumba, valamilyen megbeszélést mondott, már pontosan nem emlékszem. A jelzett időre megjelentem és benyitottam a megadott szobába. A legnagyobb meglepetésemre ott ült az évfolyamunkból négy KISZ aktivista. Érdekes, ők később mindannyian az egyetem valamelyik tanszékén maradtak. Nem mondom, barátságosak voltak. Elégedettek voltak a jegyeimmel, érdeklődtek, hogy mi a szándékom, hol akarok dolgozni a diploma megszerzése

után. Végül arról faggattak, hogy miért járok templomba? Nem akarom az egész beszélgetést elmondani, de nagyon felháborodtam. Főleg utólag, miután már eljöttem. Olyan hallgatók, mint én vagyok. Mi jogosítja fel őket, hogy faggassanak, hogy kifogásolják a vallásosságomat? Mi közük a tervezett életemhez?

Ágin látszott, hogy ez a megaláztatás még most is sérti. Nem lehet az ilyesmit elfelejteni. Csend lett erre a közlésre, majd másról kezdtünk beszélgetni.

*

Ilyen volt az élet a forradalom leverése után. Így éltünk az 1950-es évek végén. Büszkén lengett a vörös lobogó a szélben, és a PÁRT szócsövei üvöltöttek, hogy Magyarország rálépett a szocializmus építésének útjára.

Gergely Gábor: Gondolat (akril)